

R (05)

Rodis

JOURNAL OF MEDIEVAL
AND POST-MEDIEVAL
ARCHAEOLOGY

Les muralles de les viles en època medieval. Poliorcètica, simbolisme i urbanisme

The walls of the towns
in medieval times.
Polyorcetic, symbolism
and urbanism

CR

Universitat de Girona
Càtedra Roses d'Arqueologia
i Patrimoni Arqueològic

Ajuntament de Roses
www.roses.cat

Fundació Girona
Regió de Coneixement
Universitat de Girona
Diputació de Girona
Ajuntament de Girona
Consell Social de la UdG
Cambra de Comerç

www.documentauniversitaria.media/rodís

R (05)

Rodis
JOURNAL OF MEDIEVAL
AND POST-MEDIEVAL
ARCHAEOLOGY

Universitat de Girona
Càtedra Roses d'Arqueologia
i Patrimoni Arqueològic

Ajuntament de Roses
www.roses.cat

Fundació Girona
Regió de Coneixement
Universitat de Girona
Diputació de Girona
Ajuntament de Girona
Comitè Social de la UJG
Cambra de Comerç

Rodis. Journal of Medieval and Post-Medieval Archaeology - 05

© Material editorial i organització / [Editorial material and organization](#):
Universitat de Girona, Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològic

© Continguts i figures / [Content and figures](#): els autors / [the authors](#)

Equip editorial, objectius de la revista i instruccions per als autors i política editorial
/ [Editorial team, magazine objectives and instructions for authors and editorial policy](#):
www.documentauniversitaria.media/rodiss

La coordinació del dossier forma part del projecte quadriennal de recerca finançat per la
Generalitat de Catalunya «Urbanisme, poblament i conflicte en època medieval i moderna.
La vila de Roses com a paradigma.»

Contacte / [Contact](#):

Càtedra Roses d'Arqueologia i Patrimoni Arqueològic
cat.rosesarqueologia@udg.edu

Universitat de Girona
Plaça Ferrater Mora, 1
17071 Girona
Tel. 972 45 82 90

ISSN: 2604-6679

DOI: [10.33115/a/26046679/5](https://doi.org/10.33115/a/26046679/5)

ÍNDEX / INDEX

DOSSIER

LES MURALLES DE LES VILES EN ÈPOCA MEDIEVAL. POLIORCÈTICA, SIMBOLISME I URBANISME

THE WALLS OF THE TOWNS IN MEDIEVAL TIMES. POLYORCETIC, SYMBOLISM AND URBANISM

Dai castelli tardoantichi ai borghi fortificati del bassomedioevo

From Late Antique Castles to the Fortified Villages of the Late Middle Ages

7

Gian Pietro Brogiolo

Le renouveau des fortifications villageoises en Languedoc Méditerranéen au bas moyen âge: l'exemple de trois villages du Gard Rhodanien (xive-xve siècle)

The renewal of village fortifications in Mediterranean Languedoc in the early Middle Ages: the example of three villages in the Gard rhodanien (14th-15th centuries)

29

Dominique Baudreu, Frédéric Loppe, Rodrigue Tréton

Les muralles de Montblanc i d'altres poblacions mitjanes de les comarques tarragonines gènesi, procés constructiu i evolució posterior

The walls of Montblanc and other medium-sized towns in the Tarragona region: genesis, construction process and evolution

57

Josep M. Vila i Carabasa

CELLERES I VILES FORTIFICADES DE LES TERRES GIRONINES (SEGLES XI-XIV). Evidències a partir de la documentació escrita

Celleres and fortified small-towns in the Girona area (11th-14th centuries). Evidence from written documentation

81

Elvis Mallorquí

Les muralles de Besalú

The Besalú walls

113

Jordi Sagrera

Les muralles del monestir de Santa Maria i la vila de Roses a l'edat mitjana
The walls of the monastery of Santa Maria and the town of Roses
in the Middle Ages 125

Lluís Palahí, Marcel Pujol, Xavier Aguelo

Les muralles medievals i modernes de Sant Martí d'Empúries noves dades a partir de les excavacions al carrer de la Francesa
The medieval and modern walls of Sant Martí d'Empúries: new data
from the excavations in Francesa street 151

Marc Bouzas, Pere Castanyer, Elisa Hernández, Marta Santos, Joaquim Tremoleda

El recinte emmurallat de la vila d'Ullastret: anàlisi i evolució a partir de les darreres intervencions
The walled enclosure of the village of Ullastret: analysis and evolution
from the most recent interventions 167

Ferran Codina, Laia Muntaner, Gabriel De Prado, Carles Roqué

«Wallsapes»: evolution of the Marano hill fortifications (Cupra Marittima - Italy) through materiality and perceptions 191

Margherita Ferri, Tommaso Frattin, Alvise Merelli, Alessandro Alessio Rucco

VARIA

La casa urbana unifamiliar a Girona durant l'alta edat mitjana (segles x i xi). Dades documentals i arqueològiques
The urban single-family house in Girona during the High Middle Ages
(10th and 11th centuries). Documentary and archaeological data 209

Josep Maria Nolla

L'espai termal de les Caldanelle (Civitella Paganico – Grosseto). Noves perspectives per al termalisme medieval
The thermal area of Caldanelle (Civitella Paganico - Grosseto).
New perspectives for medieval thermalism 231

Edoardo Vanni, Benedetta Baleani, Cleo Barbafiera, Marco Fronteddu, Debora Quaglia

Pages	Received date	Acceptance date
113-124	2022-06-15	2022-10-14

LES MURALLES DE BESALÚ

THE BESALÚ WALLS

DOI: [10.33115/a/26046679/5_5](https://doi.org/10.33115/a/26046679/5_5)

Jordi SAGRERA

Institut de Recerca Històrica, Universitat de Girona

Paraules clau

Altmedieval, segle XI, segle XIV, portals, torres, murs

Keywords

High medieval, 11th century, 14th century, gateways, towers, walls

Resum

La vila de Besalú conté tres recintes emmurallats medievals. El primer correspon al de l'antic *castrum Bisulduni* de les fonts, obra d'època carolíngia que defensava el nucli urbà al voltant del turó de Santa Maria. El segon és una ampliació efectuada al segle XI per a protegir la vila baixa però també va afectar el recinte antic amb l'erecció del castell comtal. El tercer moment se situa a la segona meitat del segle XIV amb un recinte ampliat per a incorporar els burgs fora murs.

Abstract

The town of Besalú contains three medieval walled enclosures. The first corresponds to the old *castrum Bisulduni*, a work from the Carolingian period that defended the town centre around the hill of Santa Maria. The second is an extension made in the 11th century to protect the lower town, but it also affected the old enclosure with the erection of the county castle. The third construction took place in the second half of the 14th century with an enlarged enclosure to incorporate the burghs outside the walls.

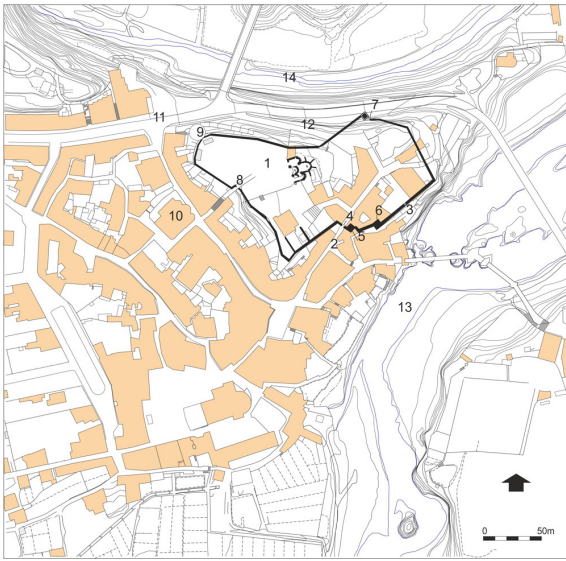

Fig. 2. Plànol de la vila de Besalú on s'ha destacat el traçat de la muralla del castrum *Bisulduni*. 1) Turó de Santa Maria o del Castell, 2) carrer del Comte Tallafarro, 3) muralla del carrer Rocafort, 4) porta sud, del Catlar o de Sant Miquel, 5 i 6) torres conservades, 7) porta de Besalú, Vescomtal o de la Devesa, 8) porta oest o de Sant Rafel, 9) possible ubicació de la porta nord-oest o de Sant Gabriel, 10) església de Sant Vicenç, 11) ubicació de la desapareguda església de Santa Maria de Bell-lloc, 12) la Devesa i 13) riu Fluvià.

construcció de la carretera d'Olot i del pont nou al segle XIX. Va comportar l'obertura de grans talussos i, en conseqüència, l'enderrocament general de les muralles i de les cases del sector. L'exploració arqueològica en diferents indrets de la vila i sobretot la nodrida documentació medieval existent a l'arxiu municipal de Besalú i al Comarcal d'Olot han pogut solvatar l'inconvenient i restituir-ne íntegrament el recorregut i la disposició.

El recinte emmurallat abastava tot el turó de Santa Maria, encerclant-lo per dalt. Per migdia, el mur enfilava cap a llevant fins a travessar el carrer Comte Tallafarro per després girar cap al nord resseguint tota la galta occidental del carrer Rocafort. En el seu límit nord, tornava a girar, ara cap a ponent, creuant de bell nou el carrer Tallafarro i vorejant seguidament la Devesa fins a

enllaçar amb el llenç nord del mur del puig de Santa Maria.

El tram del carrer Rocafort es conserva en molt bones condicions i permet fer-nos una idea precisa de la seva estructura. Es tracta d'una obra massissa que arriba quasi als 3 m de gruix i a uns 11 m d'alçada. Es forneix bàsicament a partir de filades més o menys rectes de còdols desbastats lligats amb un morter espès i molt sòlid. Tècnicament és molt propera a l'*opus caementicium*. Les continuades marques i evidències que mostra el mur permet identificar les diferents tramades d'encofrat d'uns 2 o 3 metres de llarg per un aproximadament d'alt. El traçat és sinuós amb trams rectilinis i alternança de ziga-zagues i canvis sobtats de direcció que són els punts on es dreçaven les torres.

Es coneix l'existència segura de tres torres. La més ben conservada se situa en un angle de la muralla a mig recorregut del carrer Rocafort. És una estructura massissa de pedra i morter de calç de planta quadrada amb 6 metres de costat. Es conserva prou fins al nivell de combat. Més amunt, els murs de façana presenten reformes del segle XV amb espitlleres habilitades per disparar amb armes de foc i altres afegits posteriors. En total arriba als 15 m aproximadament. La base és massissa i segueix el mateix model constructiu de la muralla amb la que està perfectament lligada, dada que denota que ambdues es van aixecar alhora.

Una altra torre s'emplaçava vora el portal del carrer Comte Tallafarro. El 2008 se'n descobria el basament de planta quadrada de 6x6 metres en el seguiment arqueològic que es va realitzar a l'interior de l'immoble situat a la bifurcació entre els carrers Tallafarro i Rocafort (Sagrera 2010, 27-29). L'aspecte constructiu del sòcol de la base massissa era similar al de la resta de la muralla del carrer, fins i tot, pel que fa al morter, tret de la cara de llevant. Aquí es conservaven unes filades de blocs de gres groguenc de més de 50 cm de llarg disposats en filades rectes. Sense dubtes possibles els blocs eren aprofitats d'un edifici anterior, presumiblement romà. Recordem que altres carreus de característiques similars es conserven col·locats com a material d'aprofitament a la muralla del carrer Tallafarro i ben a prop del portal.

La tercera torre era la que defensava el portal de la Devesa. Malgrat que desapareguda d'antic, pensem que es tracta d'una de les torres originals de la

muralla i, com les altres que es coneixen del recinte, havia de tenir la planta quadrada. És el que es pot desprendre de la somera descripció que se'n fa el 1217 quan el prior de Santa Maria de Besalú confirmava la propietat d'uns bens a la Devesa (Marquès 1991, 287, doc. núm. 187).

El recinte murallat tenia diverses portes. El nom va anar canviant amb el temps i això en dificulta el rastreig i el seguiment. L'única que s'ha conservat dempeus és la del carrer Comte Tallaferró, ubicada al tram meridional. Al segle XIV era anomenada del Catllar (Sagrera 2010, 24-25). Antigament podia haver estat anomenada de Sant Miquel, ja que era molt propera a l'abadia de Sant Genís i Sant Miquel, el mateix edifici que fou seu de l'efímer bisbat de Besalú (1117-1120) (Sagrera 2010, 31-36). Al nord, cap a la Devesa, el paratge que de la muralla estant davallava fins al Capellada, n'hi havia una altra. L'any 1000 era anomenada porta de Besalú i, en els segles XII i XIII, portal de la Devesa o porta Vescomtal (Pons, Palou 2002, doc. núm. 15; Marquès 1991, 265, doc. núm. 81). És probable que existissin dos portals més. Un es trobava a la banda oest. Es devia localitzar al capdamunt de les escales que avui s'enfilen pel turó des del carrer Abat Safont a l'alçada de la capçalera de l'església de Sant Vicenç. El carreró amb les escales tenia un aspecte similar a la primera meitat del segle XIV. Aleshores, com ara, connectava únicament amb el recinte del priorat de Santa Maria, on hi devia haver una portella. El darrer se situaria en un punt indeterminat del límit nord occidental de la muralla. L'existència dels dos darrers portals és teòrica, car no hi ha constància documental ni arqueològica directes que ho demostrin. Els únics indicis argumentals es recolzen en la ubicació dels portals de la muralla bastida al segle XI per protegir el *suburbio* (veieu l'apartat següent). Es percep una translació o projecció dels portals del mur antic al nou. Es manifesta amb claredat en el portal oest. El de la muralla del segle XI era anomenat de Sant Rafel, ja que el carreró d'accés passava a frec de l'església de Sant Vicenç on el comte Miró Bonfill hi fundà un altar dedicat a l'arcàngel al segle X (Sagrera 2010, 112-113). El portal nord-oest fou conegut com el portal de Bell'lloc ja que es trobava al davant del temple de Santa Maria de Bell'lloc erigit abans de l'any 1000. Curiosament, dita església tenia un altar dedicat a Sant Gabriel (Pons, Palou 2002, doc. núm. 12). La hipòtesi final es que la muralla del *castrum bisuldunum* tenia quatre portals: la porta de Besalú, al nord, la porta de Sant Miquel al sud, la de Sant Rafel, a ponent, i la de Sant Gabriel, al nord-oest. L'encomanament de portes a les figures protectores dels arcàngels és un fet comú i ben documentat arreu en muralles altmedievales. L'hipotètic cas de Besalú només seria un exemple més en aquesta línia.

La datació de la muralla no s'ha pogut determinar en termes absoluts. Els elements més antics que s'hi relacionen, tanmateix, remunten a una cronologia de finals del segle VIII o de principis del IX.

A la zona de la Devesa es va exhumar un sitjar d'època carolíngia clos dins el recinte murat. La cronologia general situava les sitges entre els segles VIII i XI.

Fig. 3. Portal del carrer Comte Tallaferró. Era l'antiga porta meridional del castrum Bisulduni.

Fig. 4. Aspecte de la muralla i d'una de les torres altmedievales des del carrer Rocafort.

Dels rebliments interns destacava un nodrit conjunt de ceràmiques espatulades, però també monedes i especialment unes ceràmiques que els arqueòlegs defineixen com a *prespatulades*, de les quals es poden establir paral·lels amb contextos del segle VIII (Nolla *et al.* 2016, 402-403).

En el pati de la casa de la Moneda, entre els anys 2002 i 2003, s'exploraven les diferents fases d'uns edificis recolzats contra el parament interior de la muralla del carrer Rocafort. Els nivells més antics que s'hi relacionaven aportaven una cronologia laxa de segle VIII i quedava clar que estaven amortitzats abans de mitjan segle XIII (Sagrera, 2006, 291-314).

El context històric de la muralla es pot relacionar amb la incorporació al regne franc de les actuals comarques de l'Alt Empordà i la Garrotxa —els *pagi* d'Empúries/Roses i de Besalú— abans de l'expedició de Carlemany a Saragossa del 778. El fracàs d'aquella operació va comprometre una part important de les elits visigòtiques implicades, moltes de les quals van haver de fugir cap a la Septimània —els *hispani* de les fonts franques—. La reacció de Còrdova no trigà a produir-se encetant un nou període d'inseguretat, però també esperonà la fortificació dels principals centres fronterers al sud dels Pirineus, una política que es consolidava a partir de l'ocupació de Girona el 785.

Fig. 5. Plànol de la vila de Besalú on s'ha marcat el traçat del recinte emmurallat al segle XI. 1) Sant Vicenç, 2) barri de Bell-lloc, 3) porta de Torell, 4) portal de Portaguera, 5) porta de Sant Rafel, 6) possible portal al carrer del Canó, 7) ubicació de la Cúria, 8) antic hospital de Sant Julià, 9) traçat del Ganganell, 10) riu Fluvià, 11) el Portalet, 12) portal dels Jueus, 13) pont, 14) portal del carrer Rocafort, 15) torre Lardera, 16) torre rodona del mur de partió del castell, 17) mur de segregació del castell, 18) ubicació del castell comtal, 19) restes de Santa Maria del castell, 20) església del cenobi de Sant Pere, 21) porta de Bell-lloc i 22) Prat de Sant Pere.

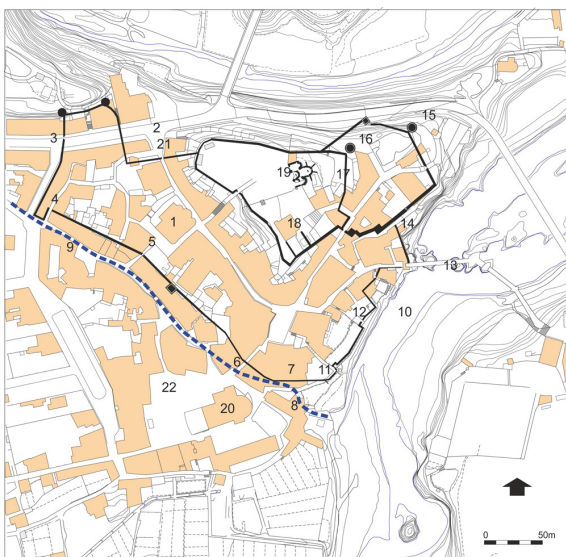
L'AMPLIACIÓ DE LA MURALLA: EL RECINTE DEL SEGLE XI.

Cap a mitjan segle hom procedia a construir un nou recinte emmurallat destinat a protegir l'antic suburvi altmedieval. D'aleshores ençà, el vell recinte murat del turó passà a anomenar-se de la Força, o del Catllar.

El tram occidental naixia recolzat contra la muralla del Catllar i es projectava cap a ponent amb una trajectòria recta. Poc després, però, es desviava cap al nord-oest

per envoltar el petit barri del Torell. A continuació baixava formant un extens arc en sentit sud-est i est fins arribar a la riba del riu Fluvià. En tot aquest tram, la muralla disposava d'un fossat natural, ja que vorejava la riba del Ganganell, un torrent que encara avui travessa soterrat tot el centre històric de nord-oest a sud-est. Finalment remuntava en direcció nord fins a enllaçar novament amb la muralla antiga per l'est a l'alçada del cap de l'actual carrer Rocafort.

De la muralla n'han pervingut escassos testimonis físics, ja que, amb l'expansió urbana de la vila en els segles XIII i XIV, el mur acabà engolit per les cases i finalment va desaparèixer en enllestir-se el cinturó de muralla del segle XIV. Es conserva prou el tram que va de Rocafort al pont i alguns llenços a la riba del Fluvià. De la resta pràcticament no se'n sabia res

tret de breus referències documentals de la muralla vora el carrer de Vilarrobau en el segle XIII i principis del XIV i d'altres de mitjan del mateix segle pels voltants de la sinagoga i del pont (Mir 1995, 116).

Era un recinte diferent del clos antic en tots els aspectes, tot i que les connexions entre ambdós eren estretes. Es va constatar el 2003 durant unes obres de rehabilitació de la Cúria (Sagrera 2010, 131-132). L'edifici és un palau medieval localitzat sobre el Ganganell. Se situa al davant de l'antic hospital de Sant Julià i proper a la desembocadura d'aquest en el riu Fluvià. A l'interior, es va poder documentar arqueològicament un tram de 10 metres de la muralla del segle XI. Es trobava arranat d'antic per sota el nivell de pavimentació de la planta baixa de l'immoble. Era una estructura de doble fulla de 5 pams de gruix, uns 97-98 cm, orientada en direcció est-oest. L'obra massissa era bastida amb còdols rierencs desbastats i pedruscall menut disposats en filades lligades amb una barreja de morter de calç i fang. A diferència de l'obra carolíngia, la tècnica constructiva i la minva en la potència estructural de la muralla del segle XI delaten que no estava pensada per a resistir un atac de gran abast. A tot estirar era una defensa suficient per eludir aldarulls i escomeses puntuals de caire feudal que eren els perills més recurrents al moment.

En el circuit de la muralla del segle XI hi havia uns quants portals. Les fonts documentals n'han preservat la toponímia medieval de la majoria. Des del nord-oest i vora la Força, el primer era el portal de Bell'lloc. Situat al capdamunt de l'actual carrer Abat Safont, era immediat a un petit barri fora murs crescut al voltant de l'església de Santa Maria de Bell'lloc, citada ja al segle X. A l'extrem nord-oest s'obria el portal de Torell que donava accés al barri homònim (Sagrera 2010, 86-94). En direcció sud-est seguia el portal de Portaguera, dit així pel fet que es trobava en el punt de connexió del torrent Ganganell amb el nucli urbà de la vila (Sagrera 2010, 96). A continuació s'obria el portal de Sant Rafel vora l'església parroquial de Sant Vicenç. Seguint el Ganganell cap al sud-est probablement n'hi devia haver un a l'entrada del carrer del canó i davant del monestir de Sant Pere de Besalú. En el tram sobre la riba del riu Fluvià n'hi havia tres més. De sud a nord, anatem el del Portalet esmentat a partir de la segona meitat del segle XIV en endavant (Sagrera 2010, 145-146), el dels jueus que era proper a la sinagoga i el del pont. El darrer portal se situava en el punt de connexió amb el mur antic del carrer Rocafort (Sagrera 2010, 147-154).

L'època de construcció se situa envers el segle XI i, en qualsevol cas, abans del 1075. Aquell any, Bernat, comte de Besalú, expedia un document on feia constar notables donacions a la canònica de Sant Genís i Sant Miquel de propietats seves situades al voltant de Besalú. En el text, prou conegut, es delimiten tres zones. La primera al nord i nord-oest de la població, la segona a ponent i migdia i la tercera a llevant. Un dels punts de referència era el portal de l'Aigua que, per context, correspon amb el portal del cap del carrer Ganganell: Portaguera.

«Et sicut continetur ab alodio burgensium in introitu portae aquariae et pergit per viam quae ducit apud Casellas et descendit per terram sancti Petri coenobii (...)» (Montsalvatje 1890, vol. II ap. XIX).

Una altra de les referències importants del document és el pont sobre el riu Fluvià, el qual, a finals del segle X encara no s'havia erigit. Es constata en el

document fundacional del cenobi benedictí de Sant Pere de Besalú el 977 on consta la donació del Fluvià des del Prat fins a les roques on ara s'assenten els pilars del pont.

L'obra de la muralla es devia integrar en una reforma de més abast, ja que també va afectar el recinte altmedieval del turó. La inversió més important del sector es relaciona directament amb la construcció d'un nou castell comtal a dalt del turó. La residència comtal es va segregar de l'antic *castrum* mitjançant l'erecció d'un mur que dividia per meitats el recinte. El castell es va reservar la meitat oest. S'ha conservat part del traçat del dit mur de partió que, per l'extrem nord, acabava amb una torre rodona. El recorregut del mur i la torre han estat explorats en diferents intervencions arqueològiques. Els resultats convergeixen en una estimació probable de ple segle XI i, estratigràficament, posterior al segle X. Connotacions similars aporten les restes d'una torre localitzada a l'extrem nord-est del recinte altmedieval del Catllar. S'ha palesat també que es va afegir *a posteriori* a l'obra carolíngia. Tècnicament és similar a l'anteriorment descrita fet que la fa sospitosa de ser-ne contemporània. La documentació escrita permet identificar-la amb la torre Lardera, una altra de les referències topogràfiques aparegudes en el document, ja esmentat, del 1075.

La construcció del castell s'ha atribuït a la voluntat del comte Guillem el Gras (1020-1052). El motiu principal ve donat per l'acta de pacificació consignada l'any 1029 entre el mateix comte i Tassi, abat de Sant Pere de Besalú. En el document, Guillem es comprometia a aturar les continuades usurpacions i tropells causats per les seves hostes contra els drets i béns del monestir. A canvi, l'abat deixava 300 mesures de calç per a l'edificació del castell comtal.

De les obres relacionades amb el castell es conserven les restes de la capella consagrada el 1055 sota l'advocació de Santa Maria. L'església fou la base, sobre la qual, es fundava el monestir de santa Maria, anys després convertit en priorat subjectat a Sant Ruf d'Avinyó. Una intervenció arqueològica realitzada a Santa Maria de Besalú l'any 2005 va posar al descobert les restes de la capçalera del temple del segle XI, enderrocada i substituïda per l'actual cap a finals del segle XII (Sagrera, Sureda 2007, 105-150; Junyent 1971, 15).

LA MURALLA DEL SEGLE XIV.

El 1111, moria sense descendència el darrer comte independent de Besalú. Per herència testamentària, el comtat passava a la casa comtal de Barcelona. El progressiu allunyament del domini comtal va afavorir la posició del monestir de Sant Pere i del priorat de Santa Maria com a poders fàctics locals. La seva autoritat i influència van marcar el ritme de la vila durant molts segles. La vitalitat urbana es va mantenir fins a mitjan segle XIV. Després, la pesta i la crisi financera i social encetaven un període de crisi que s'havia d'accentuar en el segle XV.

Malgrat la notable ampliació del recinte al segle XI, l'expansió urbana de la baixa edat mitjana va deixar alguns burgs i barris fora del perímetre emmurallat. Dels més antics i incipients, esmentem el de Bell'lloc, al nord-oest del turó.

Més endavant es creaven el barri de Capellada amb l'església de Sant Martí, al nord-est, del turó, les cases de la coromina de Sant Pere prop del portal de Portaguera i, finalment, el Prat de Sant Pere, al sud del Ganganell i voltat pel Fluvià per ponent, migdia i llevant. L'any 977 Miró Bonfill, comte de Besalú i bisbe de Girona, hi fundava, al bell mig, el monestir benedictí de Sant Pere. A l'acta de fundació ja s'empra el topònim del Prat que, d'aleshores ençà, quedà sota el domini del monestir (Sobrequés *et al.* 2003, doc. núm. 441). En aquell moment era un paratge agrícola i suburbà i una part substancial es convertia en cementiri. Tanmateix a les darreries del segle XII es començava la urbanització del Prat. Així, el 1171, el rei Alfons autoritzava a l'abat de Sant Pere a edificar cases sobre una part del cementiri que limitava amb el Ganganell i la vinya de Sant Pere (Montsalvatje 1907, 379-280). Aviat el Prat de Sant Pere es convertiria en el barri fora murs més populós.

A mitjan segle XIV, esclatava la guerra amb Castella. El conflicte esperonà una política de defensa de Pere el Cerimoniós, que va prendre la decisió d'emmurallar totes les ciutats dels seus regnes. Per aquells anys companyies de mercenaris francesos van entrar al Principat. Malgrat que havien estat contractades com a aliades eren especialment temudes pel comportament violent i imprevisible.

El 1361 el rei autoritzava al consell de Besalú el dret de barra per deu anys amb l'obligació d'invertir els rèdits en la reparació de la muralla. L'obligació de contribuir s'aplicava a totes les persones que es refugiaven dins dels murs i la prestació podia ser directa o en metàl·lic. El rei ordenava primer el redreçament de les muralles velles però també la construcció de noves per a protegir els ravals que havien crescut més enllà de les antigues fortificacions (Del Pozo 1991, 205-224). Això significà una ampliació del recinte murallat cap a migdia. Des del portal del Portalet, vora el riu Fluvià, es bastia una muralla nova destinada a protegir el Prat de Sant Pere. Passava a frec de l'hospital de Sant Julià i en arribar a l'horta de Sant Pere girava vers ponent on s'obria un portal. Avui és el portal dels Horts que dona accés al carrer de la Baixada de la Font. Aquest tram és el més ben conservat per bé que l'aspecte actual és en bona part fruit de reformes posteriors. Després es projectava en direcció oest fins al camí d'Olot on hi havia un altre portal. Des d'aquest indret enfilava vers tramuntana resseguint per llevant el Firal —el passeig Pare Pujiula— fins a connectar amb el portal de Portaguera en el cap del carrer Ganganell (Sagrera 2010, 114-129).

Cap al 1390 les obres encara no estaven enllestides car, per exemple, tot just s'estava treballant en la construcció de les torres del pont. La veritat és que la universitat de Besalú patia una greu manca de finançament. Resulta clarificador

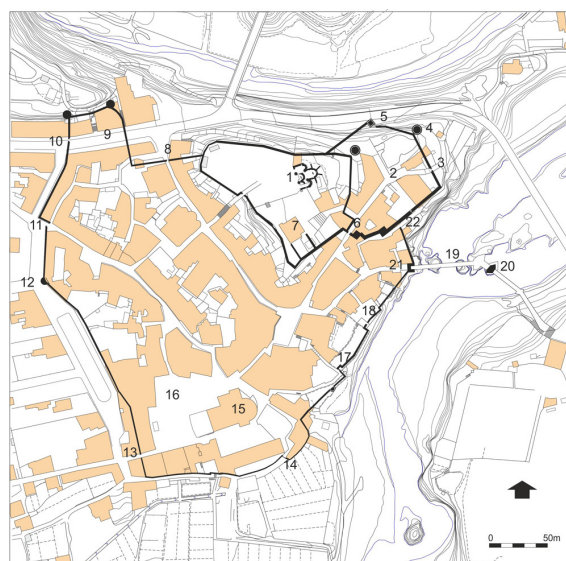

Fig. 6. Plànol de la vila de Besalú amb el traçat de la muralla al segle XIV. 1) església del priorat de Santa Maria, 2) la Força o Catllar, 3) portal de Capellada, 4) porta de la Devesa, 5) porta del Catllar, 6) porta del Catllar, 7) castell comtal, 8) porta de Bell-lloc, 9) Torell, 10) portal de Torell, 11) Portal de Portaguera, 12) torre de Cornellà, 13) portal d'Olot, 14) portal dels Horts, 15) església de Sant Pere, 16) Prat de Sant Pere, 17) el Portalet, 18) portal dels Jueus, 19) pont, 20) torre sobre la creu grossa del pont, 21) portal i torre del pont i 22) portal de Rocafort.

Fig. 7. Vista del pont amb les torres.

Fig. 8. Aspecte actual del portal dels Horts al sud del Prat de Sant Pere.

repassar els registres de negocis de la universitat de Besalú dels darrers anys del segle XIV i els primers del XV, per palesar com es multipliquen les vendes de censals fetes pel consell municipal per obtenir líquid monetari per afrontar les despeses de les obres de la muralla i dels valls (fossats) (Sagrera 2010, 11-13).

Així, per exemple, encara el 4 de febrer de 1385 es redactava una declaració conjunta entre Bernat de Bac, llicenciat en decrets i representant de la diòcesi de Girona, i Pere Arnal, representant dels jurats de la vila de Besalú, on s'acordava que els eclesiàstics de la vegueria havien de contribuir

amb una tercera part de les obres dels murs vells i dels nous que s'havien de construir. A les dificultats econòmiques davant les obres de fortificació se n'hi van afegir altres com ara les escomeses armades del compte d'Armagnac des del Rosselló (1389-1390) i especialment la manca d'excedents de gra que provocà una severa carestia de cereals. El 1387 el consell municipal es reunia i decidia vendre un censal per pagar les despeses de la muralla però també i sobretot «(...) pro provisione frumenti et aliorum bladorum quam invalente dictorum bladorum pernina carsitia». La manca de blat desembocà en una gran mortaldat de vilatans per fam la primavera de 1402 (Sagrera 2010, 11-13).

A principis del segle XV s'enllestien, poc o molt, els treballs dels murs nous i el recinte murallat de Besalú quedava fixat per sempre més. Certament en època moderna es varen incorporar nous elements defensius per adaptar les muralles a les noves necessitats bèl·liques. Per exemple, es va aixecar un potent mur en talús sobre la riba del Fluvià a l'alçada del carrer Rocafort que havia de protegir la vila de les periòdiques revingudes. També s'aprecia una notable reforma de la muralla de la baixada de la Font construïda seguint la mateixa tècnica. No obstant això, el traçat de la muralla no es va variar.

BIBLIOGRAFIA

- JUNYENT, E. 1971, Algunes remarques entorn de l'església de Santa Maria de Besalú, *Amics de Besalú, I Assemblea d'estudis del seu comtat*, 1968, Olot. 1971, 15.
- MARQUÈS, J. M. 1991, Pergamins de Santa Maria de Besalú a l'arxiu Diocesà de Girona, *Annals (1990-1991)*, Patronat d'Estudis Històrics d'Olot i Comarca, 239-310.
- MIR, F.J. 1983, Estructura urbana de Besalú a la baixa edat mitjana, *V Assemblea d'Estudis del comtat de Besalú*, Olot. 1983, 228-229.
- MIR, F.J. 1995, *El Centre històric de Besalú. Estudi urbanístic*. Edicions El Bassagoda, Olot.
- MONTSALVATJE, F. 1890 *Noticias históricas, Besalú, sus condes, su obispado y sus monumentos* Olot, vol. II.

- MONTSALVATJE, F. 1901, *Colección diplomática del condado de Besalú*, vol. XI, Olot.
- MONTSALVATJE, F. 1907, *Colección diplomática del condado de besalú*, I vol. V (Noticias históricas, vol. XV), Olot.
- NOLLA, J.M. BURCH, J. PALAHÍ, LL. AMICH, N.M. CANAL, E. CASAS, J. CASTANYER, P. SAGRERA, J. SUREDA, M. TREMOLEDA J. VIVÓ, D. VIVO, J. COSTA, A. PRAT, M. SIMON, J. VARENNA, A. 2016, *Baix imperi i antoiguitat tardana al sector nord-oriental de la província Tarraconensis. De l'adveniment de Dioclecià a la mort de carlemany (284-814)*, Documenta Universitaria.
- PONS, J.M., PALOU, H. 2002, *Un cartoral de la canònica agustiniana de Santa Maria del castell de Besalú (segles X-XV)*, Fundació Noguera, Col·lecció diplomataris.
- POZO(DEL) PUJOL DE SENILLOSA, A. 1991, Pedro IV y las murallas de Besalú, *Amics de Besalú, VII Assemblea d'Estudis del seu Comtat*, 205-224.
- SAGRERA, J. 2006 L'arqueologia a Besalú, *Tribuna d'Arqueologia 2006*, Barcelona, 291-314.
- SAGRERA, J. 2010, *Les muralles de Besalú. Restitució cartogràfica*, Besalú.
- SAGRERA, J. SUREDA, M. 2007, El poblament antic i medieval al voltant de Santa Maria de Besalú: les dades arqueològiques, a BOTO, G. (coord.) *Relíquies i arquitectura monàstica a Besalú*, Besalú, 105-150.
- SOBREQUÉS, S. RIERA, S. ROVIRA, S. ORDEIG, R. 2003 *Catalunya carolíngia. Els comtats de Girona, Besalú, Empúries i Peralada*, volum V, Institut d'Estudis Catalans, Memòries de la secció històrico-arqueològica, LXI, Barcelona.

